

سال نهم • بهار و تابستان ۱۴۰۲ • شماره ۱۸

Biannual Journal of Islamic Psychology
Vol. 9, No. 18, Spring & Summer 2023

مقایسه سبک زندگی اسلامی، سازگاری اجتماعی و کیفیت زندگی خانواده‌های دارای ماهواره و بدون ماهواره شهر تبریز

حسین شاه‌محمدی*

چکیده

هدف از پژوهش حاضر تعیین تفاوت بین سبک زندگی اسلامی، سازگاری اجتماعی و کیفیت زندگی خانواده‌های دارای ماهواره و بدون ماهواره در شهر تبریز بود. جامعه آماری پژوهش حاضر را کلیه شهروندان شهر تبریز در سال ۱۴۰۱ تشکیل دادند. نمونه‌گیری به روش خوشه‌ای چندمرحله‌ای انجام شد و تعداد ۳۸۴ نمونه انتخاب شد. این تحقیق نوعی تحقیق علی مقایسه‌ای است و به صورت مقطعی انجام شده است. ابزارهای اندازه‌گیری شامل پرسش‌نامه سبک زندگی اسلامی، پرسش‌نامه کیفیت زندگی و پرسش‌نامه سازگاری اجتماعی بود. داده‌های حاصل از این پژوهش با استفاده از آزمون t مستقل، تجزیه و تحلیل شد. یافته‌های پژوهش نشان داد که سبک زندگی ایرانی اسلامی، کیفیت زندگی و سازگاری اجتماعی خانواده‌ها بر حسب استفاده کردن یا نکردن از شبکه‌های ماهواره‌ای فارسی‌زبان متفاوت است.

کلیدواژه‌ها: سبک زندگی ایرانی اسلامی، سازگاری اجتماعی، شبکه‌های ماهواره‌ای فارسی‌زبان، کیفیت زندگی، هویت.

* کارشناس ارشد روان‌شناسی تربیتی | h.shahmohammadi@chmail.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۳/۰۲؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۷/۰۵

مقدمه

سبک زندگی^۱ عبارت است از مجموعه‌ای نسبتاً منسجم از همه رفتارها و فعالیت‌های فرد در جریان زندگی روزمره (گیدنز، ۱۳۸۲، ص ۴۸). سبک زندگی مستلزم مجموعه‌ای از عادت‌ها و جهت‌گیری‌ها و برخوردار از نوعی وحدت است که علاوه بر اهمیت خاص خود از نظر تداوم امنیت وجودی، پیوند بین گزینش‌های فرعی موجود در الگویی کم و بیش منظم را تأمین می‌کند (همان). بنابراین، مفهوم «سبک زندگی» می‌تواند گستره وسیعی را مد نظر قرار دهد که فرد در جریان زندگی روزمره تجربه می‌کند. به دلیل همین وسعتی که سبک زندگی دارد دارای اهمیت چشمگیری است و در حوزه‌های مختلف علوم، به‌ویژه در دهه‌های اخیر، توجه همگان را به خود جلب کرده است. این مفهوم به عنوان مفهومی بین رشته‌ای شناخته می‌شود که در حوزه‌های مختلف علوم رفتاری، از جمله روان‌شناسی، جامعه‌شناسی، انسان‌شناسی فرهنگی، فلسفه، جغرافیای انسانی و بهداشت عمومی مطرح شده است (جانسون و میگل،^۲ ۱۹۹۲، ص ۲۶).

سبک زندگی جامعه ایرانی در طول تاریخ، به‌ویژه پس از وقوع انقلاب اسلامی، ویژگی‌های مذهبی پُررنگی داشته و سبک زندگی اسلامی در سال‌های اخیر به عنوان مسئله‌ای مهم مد نظر مسئولان و محققان دانشگاهی قرار گرفته است. از یک طرف، مسئولان نظام، به‌ویژه آیت‌الله خامنه‌ای، سبک زندگی ایرانی اسلامی را مد نظر قرار داده و راجع به تهدید و تغییر آن هشدار داده‌اند؛ از طرف دیگر، سبک زندگی به عنوان محور مطالعه علمی در جامعه دانشگاهی محل توجه نهادهای علمی و دانشگاهی قرار گرفته است.

راست‌گو و همکاران (۱۳۹۳، ص ۶۱) در پژوهشی به این نتیجه رسیدند که بین ماهواره و محقق‌نشدن سبک زندگی ایرانی اسلامی رابطه وجود دارد. طولابی و همکاران (۱۳۹۲، ص ۱۲۲) در تحقیقی نقش میانجی عزت نفس و خودکارآمدی در رابطه بین سبک زندگی اسلامی و سازگاری اجتماعی جوانان شهر مشهد را بررسی کردند که نتایج نشان داد عزت نفس و خودکارآمدی نقش

1. Life style

2. Johanson, T.; Migel, F

میانجی در سبک زندگی اسلامی و سازگاری اجتماعی جوانان شهر مشهد دارد. آزاد ارمکی و شالچی (۱۳۸۴، ص ۳۹) در مقاله‌ای با توجه به نظریه بوردیو دو سبک زندگی در میان جوانان منطقه سه شهر تهران را بررسی مقایسه‌ای می‌کنند. سبک زندگی اصول‌گرایی انقلابی که متأثر از ارزش‌های انقلاب اسلامی است و اجتناب از روابط با نامحرم و دوری از مدگرایی و مصرف‌گرایی غربی و تأکید بر هویت اسلامی در مقابل هویت غربی و پرهیز از ارتباط با جنس مخالف از جمله ویژگی‌های این سبک است.

با توجه به اینکه انسان موجودی اجتماعی است و سبک زندگی‌اش در جامعه شکل می‌گیرد، لذا بررسی سازگاری اجتماعی خانواده‌ها ضروری می‌نماید. «سازگاری اجتماعی» عبارت است از توان فرد برای برقراری رابطه مسالمت‌آمیز با دیگران که در آن، فرد ضمن توجه نشان‌دادن و اهمیت‌دادن به احساسات و نیازهایش، هیچ‌گونه آسیبی به خود و دیگران وارد نمی‌کند. سازگاری اجتماعی ماحصل داشتن مهارت‌های اجتماعی است (طولابی و همکاران، ۱۳۹۲، ص ۱۲۱). به واسطه زندگی اجتماعی است که فرد باید هم‌اندیشی کند و برای ادامه حیات و تأمین و برآوردن نیازهایش به زندگی اجتماعی گروهی تن دهد. بر این اساس، سازگاری اجتماعی مبتنی بر این ضرورت است که نیازها و خواسته‌های فرد با منافع و خواسته‌های گروهی هماهنگ شود که در آن زندگی می‌کند (نوبدی، ۱۳۸۷، ص ۴۴).

اینکه فرد در زندگی روزمره‌اش به چه شکل رفتار و فعالیت می‌کند شاید در سطح خود اهمیت چندانی نداشته باشد ولی وقتی به سطح منشی ملی یا سبک زندگی گروهی ارتقا می‌یابد با هویت اجتماعی افراد گره می‌خورد و می‌تواند از یک طرف نشانه و از طرف دیگر منبعی برای تحلیل وضعیت نظام اجتماعی کلان حتی در سطح نظام جهانی باشد. تغییر سبک زندگی هم دقیقاً به همین دلیل برای مسئولان و دانشمندان اهمیت می‌یابد که نمودی از تغییرات دیگر در سطح کلان است و چه بسا تحولات در سطح ساختاری را زمینه‌سازی یا بازتابی کند. به این معنا که شاید تغییر در شیوه‌های رفتاری بسیار ساده‌ای مانند شیوه لباس پوشیدن، نحوه مصرف دارو، نحوه مصرف موسیقی، عادات خوردن و نوشیدن، مراسم جشن و عزاداری، تماشای تلویزیون، نحوه رانندگی، گذراندن اوقات فراغت، نام‌گذاری فرزندان، تزئینات منزل، آرایش چهره، همسرگزینی و ... به‌تنهایی چندان مهم به نظر نرسد ولی وقتی از سطح فردی به سطح جمعی و از سطح عنصری فرهنگی به سطح خرده‌نظام یا نظام فرهنگی ارتقا می‌یابد می‌تواند نشانه‌ای از اعتراض، کژکارکردی سیستم،

انقلاب و تحولات اجتماعی عمیق باشد. از این جهت، سبک زندگی ایرانی اسلامی به دلایل متعددی آسیب‌پذیری بیشتری نسبت به دیگر سبک‌های زندگی دارد. یکی از این دلایل، آرمانی بودن این سبک زندگی است. وقتی از سبک زندگی مطلوب سخن گفته می‌شود، برای محقق مسلمان، سبک زندگی اسلامی مد نظر است و برای محقق مسلمان ایرانی سبک زندگی اسلامی ایرانی تداعی می‌شود. آرمانی بودن سبک زندگی مذکور به این دلیل آسیب‌پذیری دارد که تحقق آرمان‌ها و تبدیل آن به واقعیت اجتماعی تقریباً غیرممکن است. به عبارت دیگر، اگر آرمان به واقعیت تبدیل شود ویژگی آرمانی‌اش را از دست می‌دهد.

یکی از عواملی که به نظر می‌رسد در سازگاری اجتماعی و سبک زندگی افراد مؤثر باشد کیفیت زندگی است. «کیفیت زندگی» مفهوم بسیار وسیعی است که همه ابعاد زندگی، از جمله سلامت، را در بر می‌گیرد. این اصطلاح که در زمینه‌های گوناگون سیاسی، اجتماعی و اقتصادی هم استفاده می‌شود، اغلب در مطالعات روان‌شناختی و پزشکی کاربرد دارد و از نظر بیشتر متخصصان شامل ابعاد مختلف فیزیولوژیکی، روانی، اجتماعی و جسمی است (پارسایی فر، ۱۳۹۱، ص ۳۴).

نظری (۱۳۹۰، ص ۱۰۴) در تحقیقی با عنوان «بررسی نقش برنامه‌های تلویزیونی ماهواره‌ای در معرفی سبک زندگی به جامعه قومی با مطالعه مورد شهر تبریز» به این نتیجه رسید که برای مخاطبان جوان تماشای برنامه‌های ماهواره‌ای، با کسب لذت، تفریح، شادی و تخلیه هیجانی همراه است. بر اساس این تحقیق، از جمله دلایل مخاطبان برای تماشای برنامه‌های ماهواره‌ای می‌توان به اموری نظیر کسب اطلاعات سیاسی، مقایسه بین فرهنگی، فرار از واقعیات زندگی، الگوگرفتن برای سبک زندگی و ... اشاره کرد.

با توجه به اهمیت کیفیت زندگی، تلاش برای ارتقای آن از اصلی‌ترین اصول و اولویت‌های برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران اجتماعی و مدیران و مسئولان حکومتی در هر جامعه و کشوری است. لذا به جرئت می‌توان گفت کلیه برنامه‌ها، سیاست‌ها و عملیات‌های اجرایی در هر جامعه در راستای ارتقای کیفیت زندگی مردم آن جامعه است. نتایج مطالعات کیفیت زندگی می‌تواند به ارزیابی سیاست‌ها، رتبه‌بندی مکان‌ها، تدوین راهبردهای مدیریت و برنامه‌ریزی در هر جامعه‌ای کمک کرده، درک و اولویت‌بندی مسائل اجتماع برای برنامه‌ریزان و مدیران آن جامعه را به منظور ارتقای کیفیت زندگی شهروندان تسهیل کند. همچنین، یافته‌های کیفیت زندگی می‌تواند برای بازشناسی راهبردهای سیاسی قبلی و طراحی سیاست‌های برنامه‌ریزی آینده استفاده شود. در

رویکردی عملی «کیفیت زندگی» به عنوان مفهومی کلی تعریف می‌شود که تمام ابعاد زیستی شامل رضایت مادی، نیازهای حیاتی، به‌علاوه جنبه‌های انتقالی زندگی نظیر توسعه فردی، خودشناسی و بهداشت اکوسیستم را پوشش می‌دهد (طل و همکاران، ۱۳۹۰، ص ۶۳).

از طرف دیگر، شکاف بین واقعیت و آرمان می‌تواند زمینه‌ای برای هجمه به سبک زندگی مذکور باشد، به این معنا که دشمن از شکاف مذکور ممکن است بهره‌برداری کند و در گذر زمان آن را گسترش دهد. با توجه به ویژگی‌ها و ابعاد حساس سبک زندگی اسلامی ایرانی و مد نظر قراردادن جایگاه و اهمیت آن برای جمهوری اسلامی، در دهه‌های اخیر می‌توان شاهد نوعی تلاش در نظام بین‌المللی برای مسئله‌سازی در این خصوص و شکست ایران در حوزه مذکور بود که کنش‌های هدفمندانه مذکور در سطح خارج از سیستم منجر به واکنش‌هایی در درون سیستم شده و حرکت‌هایی را در سطح عملی و نظری برانگیخته است. با توجه به مطالب مذکور، محقق در این پژوهش به دنبال پاسخ‌گویی به این پرسش است که: آیا سبک زندگی اسلامی، سازگاری اجتماعی و کیفیت زندگی خانواده‌های دارای ماهواره و بدون ماهواره شهر تبریز متفاوت است؟

روش تحقیق

روش پژوهش حاضر علی‌مقیاسه‌ای است. جامعه آماری پژوهش حاضر را کلیه شهروندان شهر تبریز در سال ۱۴۰۱ تشکیل می‌دهند که تعدادشان حدود ۲۰۰۰۰۰ نفر است. نمونه‌گیری در این پژوهش به روش خوشه‌ای انجام شد و تعداد ۳۸۴ نمونه انتخاب شدند. انتخاب نمونه‌ها بدین صورت بود که بعد از هماهنگی با شهرداری تبریز، آدرس مناطق ۳ و ۴ تبریز اخذ شد و نمونه پژوهش نیز از میان مناطق ۳ و ۴ تبریز انتخاب شد.

ابزارهای پژوهش

پرسش‌نامه سبک زندگی اسلامی: این آزمون را کویانی (۱۳۸۸) ساخته و ۷۵ آیتم دارد. ۱۰ شاخص زیرمقیاس‌های این آزمون را تشکیل می‌دهند که عبارت‌اند از: اجتماعی (۱۱ آیتم)، باورها (۶ آیتم)، عبادی (۶ آیتم)، اخلاق (۱۱ آیتم)، مالی (۱۲ آیتم)، خانواده (۸ آیتم)، سلامت (۷ آیتم)، تفکر و علم (۵ آیتم)، امنیتی‌دفاعی (۴ آیتم)، زمان‌شناسی (۵ آیتم). پاسخ‌گویان با توجه به وضعیت زندگی فعلی‌شان، باید به هر کدام در طیفی چهاردرجه‌ای «از خیلی کم تا خیلی زیاد» پاسخ دهند. هر آیتم با توجه به اهمیتش، ضریبی بین ۱ تا ۴ می‌گیرد. نمره کل آزمودنی، حداقل

۱۴۱ و حداکثر ۵۷۰ خواهد بود. ضریب پایایی کل این آزمون ۰/۷۱ است. نتایج تحلیل عوامل نیز روایی و ساختار عاملی مناسبی را برای آن نشان داده است. روایی هم‌زمان آن با آزمون جهت‌گیری مذهبی، ۰/۶۴ به دست آمده است (کاوایی، ۱۳۸۸، ص ۶۱). پایایی این آزمون برای زیرمقیاس‌هایش عبارت‌اند از شاخص اجتماعی ۰/۴۱، باورها ۰/۴۶، عبادی ۰/۳۰، اخلاق ۰/۶۴، مالی ۰/۳۲، خانواده ۰/۴۰، سلامت ۰/۴۲، تفکر و علم ۰/۵۱، امنیتی دفاعی ۰/۳۰ و زمان‌شناسی ۰/۳۰.

پرسش‌نامه کیفیت زندگی: این پرسش‌نامه با همکاری سازمان جهانی بهداشت و حدود ۱۵ مرکز بین‌المللی (۲۰۰۷) تهیه شده و در واقع نوعی معیار سنجش بین‌المللی است. فرم کوتاه این پرسش‌نامه نیز به همت سازمان جهانی بهداشت به منظور سنجش کیفیت زندگی طراحی شده و حاوی ۲۶ پرسش است. این پرسش‌نامه چهار حیطه سلامت جسمانی، سلامت روانی، رابطه اجتماعی و سلامت محیط را با ۲۶ پرسش می‌سنجد. دو پرسش اول به هیچ یک از حیطه‌ها تعلق ندارد و وضعیت سلامت و کیفیت زندگی را به شکل کلی ارزیابی می‌کند. به هر پرسش از ۱ تا ۵ نمره داده می‌شود. نجات و همکاران (۱۳۸۵) پایایی این مقیاس را در حیطه سلامتی جسمانی ۰/۷۷، سلامتی روانی ۰/۷۷، در حیطه روابط اجتماعی ۰/۷۵ و در نهایت در حیطه سلامت محیط برابر ۰/۸۴ به دست آوردند. در پژوهش حاضر نیز به منظور تعیین پایایی پرسش‌نامه، از ضریب آلفای کرونباخ استفاده می‌شود.

پرسش‌نامه سازگاری اجتماعی: ابراز استفاده‌شده برای سنجش یکی از فرضیه‌های اصلی، یعنی سازگاری اجتماعی، در این طرح آزمون سازگاری اجتماعی سینها و سینک خواهد بود. این آزمون میزان سازگاری را در سه حوزه عاطفی، اجتماعی و آموزشی می‌سنجد. این آزمون را سینها و سینک استاندارد کردند. فرم نهایی آن شامل ۶۰ پرسش (۲۰ پرسش برای هر حوزه) است که به صورت مداد کاغذی، «بلی» یا «خیر»، جواب داده می‌شود و برای سنجش سازگاری، هم فردی و هم گروهی، طراحی شده است. پرسش‌نامه به صورت دستی قابلیت نمره‌گذاری دارد. برای پاسخ‌های نشانگر سازگاری نمره صفر (۰) داده می‌شود، در غیر این صورت (فقدان سازگاری) یک (۱) منظور خواهد شد. نمرات بالا نشانگر سلطه‌پذیری و نمرات پایین نشان‌دهنده پرخاشگری است. ضریب پایایی این آزمون به روش دونیمه‌کردن ۰/۹۵ و آزمون مجدد ۰/۹۳ و کودر ریچاردسون ۰/۹۴ گزارش شده که در مجموع نشان از روایی و اعتبار بالای آن دارد (کریمی، ۱۳۸۲، ص ۴۹).

یافته‌های پژوهش

فرضیه اول: سبک زندگی ایرانی اسلامی بر حسب استفاده کردن یا نکردن از شبکه‌های ماهواره‌ای فارسی زبان متفاوت است. برای تحلیل فرضیه فوق از آزمون t دوگروهی مستقل استفاده شد که نتایج در ادامه ذکر شده است. در جدول ۱، نتایج آزمون t مستقل برای مقایسه نمرات سبک زندگی ایرانی اسلامی در خانواده‌ها بر حسب استفاده کردن یا نکردن از شبکه‌های ماهواره‌ای فارسی زبان آورده شده است. با توجه به مندرجات جدول واریانس‌های دو گروه همگن است. جدول ۱: نتایج آزمون t دوگروهی مستقل برای مقایسه نمرات سبک زندگی ایرانی اسلامی در خانواده‌ها بر حسب استفاده کردن یا

نکردن از شبکه‌های ماهواره‌ای فارسی زبان

آزمون لون برای بررسی همسانی واریانس‌ها		آزمون t برای مقایسه میانگین‌ها	
F	سطح معناداری	t مقدار	درجه آزادی
۲/۷۴	۱۸۶	۳/۶۲	۳۸۲
			سطح معناداری
			۰/۰۳۸

بر اساس نتایج جدول ۱، تفاوت میانگین سبک زندگی ایرانی اسلامی ($\text{sig}=0/038, df=382, t=3/62$) در خانواده‌هایی که از شبکه‌های ماهواره‌ای فارسی زبان استفاده می‌کنند و خانواده‌هایی که استفاده نمی‌کنند معنادار است. بنابراین، نتیجه می‌گیریم که فرضیه دوم تأیید می‌شود. یعنی سبک زندگی ایرانی اسلامی بر حسب استفاده کردن یا نکردن از شبکه‌های ماهواره‌ای فارسی زبان متفاوت است. فرضیه دوم: کیفیت زندگی بر حسب استفاده کردن یا نکردن از شبکه‌های ماهواره‌ای فارسی زبان در شهر تبریز متفاوت است. برای تحلیل فرضیه فوق از آزمون t دوگروهی مستقل استفاده شد که نتایج در ادامه ذکر شده است. در جدول ۲، نتایج آزمون t مستقل برای مقایسه نمرات کیفیت زندگی بر حسب استفاده کردن یا نکردن از شبکه‌های ماهواره‌ای فارسی زبان آورده شده است. با توجه به مندرجات جدول واریانس‌های دو گروه همگن است.

جدول ۲: نتایج آزمون t دوگروهی مستقل برای مقایسه نمرات کیفیت زندگی در خانواده‌ها بر حسب استفاده کردن یا نکردن از

شبکه‌های ماهواره‌ای فارسی زبان

آزمون لون برای بررسی همسانی واریانس‌ها		آزمون t برای مقایسه میانگین‌ها	
F	سطح معناداری	t مقدار	درجه آزادی
۱/۱۱	۲۹۲	۱/۸۶	۳۸۲
			سطح معناداری
			۰/۰۱۴

بر اساس نتایج جدول ۲، تفاوت میانگین کیفیت زندگی ($\text{sig}=0/014, df=382, t=1/86$) خانواده‌هایی که از شبکه‌های ماهواره‌ای فارسی زبان استفاده می‌کنند و خانواده‌هایی که استفاده

نمی‌کنند معنادار است. بنابراین، نتیجه می‌گیریم فرضیه دوم تأیید می‌شود. یعنی کیفیت زندگی در خانواده‌ها بر حسب استفاده کردن یا نکردن از شبکه‌های ماهواره‌ای فارسی‌زبان در شهر تبریز متفاوت است.

فرضیه سوم: سازگاری اجتماعی در خانواده‌ها بر حسب استفاده کردن یا نکردن از شبکه‌های ماهواره‌ای فارسی‌زبان در شهر تبریز متفاوت است. برای تحلیل فرضیه فوق از آزمون t دوگروهی مستقل استفاده شد که نتایج در ادامه ذکر شده است. در جدول ۳، نتایج آزمون t مستقل برای مقایسه نمرات سازگاری اجتماعی در خانواده‌ها بر حسب استفاده کردن یا نکردن از شبکه‌های ماهواره‌ای فارسی‌زبان آورده شده است. با توجه به مندرجات جدول واریانس‌های دو گروه همگن است.

جدول ۳: نتایج آزمون t دوگروهی مستقل برای مقایسه نمرات سازگاری اجتماعی در خانواده‌ها بر حسب استفاده کردن یا

نکردن از شبکه‌های ماهواره‌ای فارسی‌زبان

آزمون لون برای بررسی همسانی واریانس‌ها		آزمون t برای مقایسه میانگین‌ها		F	۱/۱۱
سطح معناداری	t مقدار	درجه آزادی	سطح معناداری		
۰/۰۲۹	۲/۴۵	۳۸۲	۰/۰۲۹		

بر اساس نتایج جدول ۳، تفاوت میانگین سازگاری اجتماعی ($\text{sig}=0/029$, $df=382$, $t=2/45$) در خانواده‌هایی که از شبکه‌های ماهواره‌ای فارسی‌زبان استفاده می‌کنند و خانواده‌هایی که استفاده نمی‌کنند معنادار است. بنابراین، نتیجه می‌گیریم فرضیه دوم تأیید می‌شود. یعنی سازگاری اجتماعی در خانواده‌ها بر حسب استفاده کردن یا نکردن از شبکه‌های ماهواره‌ای فارسی‌زبان در شهر تبریز متفاوت است.

بحث و نتیجه‌گیری

یافته‌های پژوهش حاضر نشان داد که سبک زندگی اسلامی، سازگاری اجتماعی و کیفیت زندگی خانواده‌های دارای ماهواره و بدون ماهواره شهر تبریز متفاوت است. نتایج پژوهش حاضر، با نتایج راست‌گو و همکاران (۱۳۹۳، ص ۶۱)، طولایی و همکاران (۱۳۹۲، ص ۱۲۱)، نظری (۱۳۹۰، ص ۳۶)، آزاد ارمکی و شالچی (۱۳۸۴، ص ۳۹) همسو است.

فرهنگ‌سازی در جامعه و نقش آن در کاهش آسیب‌های اجتماعی مهم است و از رهگذر آموزه‌های دینی و اسلامی امکان‌پذیر است (قربانی، ۱۳۹۱). ارائه الگوی سبک زندگی متناسب با آموزه‌های اسلامی بسیاری از مسائل فرهنگی، اجتماعی و حتی اقتصادی را برطرف می‌کند. زندگی

امروز جامعه ایرانی بیش از آنکه نشان‌دهنده هویت آن باشد، متأثر از فضا‌سازی‌های رسانه‌های غربی است که الگوی زندگی دنیای غرب را تبلیغ می‌کنند و این الگو، با توجه به سنخیت‌نداشتن با ساختار فرهنگ اسلامی ما، مسائلی را به همراه دارد.

وجه تمایز تعریف فرهنگ از دیدگاه اسلام با دیدگاه غیراسلامی در این است که شیوه و سبک زندگی در فرهنگ اسلامی برگرفته از اندیشه توحیدی، یعنی قرآن و نظام عملی اسلام مبتنی بر شریعت، سیره و سنت ائمه علیهم‌السلام است، اما در نگاه غیراسلامی، فرهنگ و سبک زندگی برگرفته از نظریه‌های اجتماعی و نظام عملی فرد در جامعه، یعنی قانون، است. با توجه به الگوهای ارائه‌شده در دین اسلام هر چه فرد از نظر سبک زندگی به سبک زندگی اسلامی و ائمه علیهم‌السلام و قرآن نزدیک‌تر باشد، فرد موفق‌تری در جامعه محسوب می‌شود و در رعایت تقوا، عدالت، حقوق دیگران، کار و تلاش پیشگام خواهد بود (پورحسن، ۱۳۹۱). بدون توجه به لایه‌های زیرین سبک زندگی و مراجعه مستقیم به اصل آن، دچار تفسیرهای افراطی و تفریطی می‌شویم. تحولات باید در جهان‌بینی باشد و پس از آن، خود راهش را در سبک زندگی باز می‌کند. نتایج پژوهش‌های انجام‌شده نشان می‌دهد عوامل و روابط خانوادگی، از جمله ارتباطات عاطفی درون خانواده، بر رشد شخصیت و سازگاری فرد تأثیر مهم و حیاتی دارد. بنا به نظر پارسونز^۱، شخصیت انسان‌ها در کارخانه‌هایی به نام «خانواده» تولید می‌شود. خانواده نخستین نهاد زندگی اجتماعی، نخستین رکن آن و در عین حال، نخستین فضای رشد روانی کودک است. در آنجا کودک با جهان آشنا می‌شود و ارکان شخصیتی‌اش به تدریج شکل می‌گیرد. همچنین، کودک در آنجا شناختن دیگران را آغاز می‌کند و بدین ترتیب راه سازگاری با اطرافیان بر او هموار می‌شود. محیط خانواده نیز به واسطه فراهم کردن فضای هدفدار، حمایت از استقلال فرزند، نشان دادن علاقه به فعالیت‌های فرزند و صرف وقت برای او، در سازگاری فرزند نقش مهمی ایفا می‌کند. برای مشخص کردن سازگاری یا ناسازگاری فرد، مسائلی از قبیل میزان مشارکت فرد در امور اجتماعی، سازش با موازین، مقررات و قوانین جامعه به عنوان معیار در نظر گرفته می‌شود. زمانی شخص به عنوان فردی سازگار در نظر گرفته می‌شود که پاسخ‌های مناسب برای تعامل مسالمت‌آمیز با محیط خود را آموخته باشد و به طریقی پذیرفتنی با اعضای جامعه رفتار کرده،

نیازهایش را با توسل به شیوه‌های جامعه‌پسندانه ارضا کند (طولابی و همکاران، ۱۳۹۲، ص ۱۲۱). از منظر قرآن کریم، خانواده محل امنیت و آرامش است و بر اساس مهر و محبت بنا نهاده شده است و چون محبت و مهرورزی می‌تواند خانواده را از اضمحلال حفظ کند، از طریق پاداش آخروی به آن تشویق می‌کند. در سنت پیشوایان معصوم علیهم‌السلام رابطه عاطفی و رفتار محبت‌آمیز با همسران برقرار بوده است، به گونه‌ای که هم خود به آن عمل می‌کردند و هم دیگران را درباره‌اش سفارش می‌کردند (طبرسی، ۱۹۷۲).

سبک زندگی خانوادگی در تشکیل خانواده و ازدواج از منظر قرآن کریم و پیشوایان معصوم علیهم‌السلام این بوده که ازدواج را مقدّس دانسته‌اند و همگان را به آن فرا خوانده و به آن تشویق کرده‌اند و رعایت معیارهای پارسایی و دینداری، آراستگی به فضایل اخلاقی، همتایی و تناسب و اصالت خانوادگی را سفارش کرده‌اند. نیز سنت پیشوایان معصوم علیهم‌السلام، بی‌اعتنایی به امور مادی و تکلفات بوده، و خود به آن عمل، و به دیگران در این باره سفارش کرده‌اند (نیلی‌پور، ۱۳۸۰، ص ۳۹).

نحوه الگوهای ارتباطی افراد در درون یک خانواده می‌تواند بر سازگاری اجتماعشان تأثیرگذار باشد. سازگاری اجتماعی به خودی خود می‌تواند موجب خشنودی و رضایت فرد از خود و زندگی اجتماعی شود و زمینه را برای ایجاد احساس شادابی و شادکامی در زندگی فراهم کند. از این رو است که سبک زندگی ایرانی اسلامی خانواددهایی که از شبکه‌های ماهواره‌ای استفاده می‌کنند با خانواددهایی که از شبکه‌های ماهواره‌ای فارسی‌زبان استفاده نمی‌کنند متفاوت است. زیرا استفاده‌کنندگان از شبکه‌های ماهواره‌ای فارسی‌زبان، سبک‌های زندگی غربی را که مغایر با فرهنگ ایرانی اسلامی است، انتخاب می‌کنند و این مسئله سازگاری اجتماعی خانواده‌ها را تحت تأثیر قرار می‌دهد.

سازگاری ابعاد مختلف جسمانی، روانی، اجتماعی، اخلاقی، عاطفی و ... دارد. بنا به عقیده برخی از مؤلفان، در رأس همه آنها، سازگاری اجتماعی قرار دارد؛ چون پیش درآمد نائل شده به سازگاری روانی، اخلاقی و جسمانی، سازگارشدن از لحاظ اجتماعی است (والی‌پور، ۱۳۸۰، ص ۴۸). در واقع، «سازگاری اجتماعی» عبارت است از توان فرد برای برقراری رابطه مسالمت‌آمیز با دیگران که در آن، فرد ضمن توجه نشان دادن و اهمیت دادن به احساسات و نیازهایش، هیچ‌گونه آسیبی به خود و دیگران وارد نمی‌کند و این ماحصل داشتن مهارت‌های اجتماعی است. از جمله این مهارت‌ها می‌توان به ابزاز وجود اشاره کرد که

در عین حال از مهم‌ترین آنها است (نوبدی، ۱۳۸۷، ص ۴۴).

امروزه در دنیایی زندگی می‌کنیم که بیش از هر زمان دیگر نیازمند انعطاف‌پذیری یا به عبارتی سازگاری اجتماعی است. «انجمن روان‌پزشکی آمریکا»^۱ در سال ۱۹۹۴ درباره سازگاری اجتماعی چنین اظهارنظر کرده است: «سازگاری اجتماعی» عبارت است از هماهنگ کردن رفتار به منظور برآورده کردن نیازهای محیطی که غالباً مستلزم مهار نکانه‌ها، هیجان‌ها یا نگرش است. در واقع، تلاش روزمره همه آدمیان نیز حول محور همین سازگاری دور می‌زند و هر انسانی هشیارانه یا ناهشیارانه می‌کوشد نیازهای گوناگون و گاه متعارض خود را در محیطی که در آن زندگی می‌کند برآورده کند. با این حال، انتخاب راهی که برای ارضای نیازها، مناسب و درست باشد، اهمیت ویژه دارد. سازگاری اجتماعی که یکی از انواع سازگاری‌های مطرح شده است، به معنای داشتن انطباق با مقتضیات اجتماعی، رعایت اصول، مقررات و قوانین جامعه و داشتن کارایی در مناسبات اجتماعی است (ساقی و رجایی، ۱۳۸۷، ص ۲۵).

۱۲۹

مقیاسه سبک زندگی اسلامی، سازگاری اجتماعی و کیفیت زندگی...

از دیگر نتایج مهم این پژوهش وجود تفاوت در کیفیت زندگی خانواده‌های دارای ماهواره و بدون ماهواره بود. برخورداری از کیفیت زندگی ضعیف می‌تواند بر ارتباطات خانوادگی هم اثر بگذارد. کیفیت زندگی ضعیف می‌تواند موجب به‌کارگیری سازوکارهای دفاعی و ناسازگاری در افراد شود و متعاقباً موجب افزایش تنش در آنها گردد. افزایش تنش در ارتباط مستقیم با عوامل فیزیکی و جسمی است و می‌تواند شدت بیماری در افراد را افزایش دهد (خوارزمی، ۱۳۸۸، ص ۱۴). بر اساس یافته این تحقیق که سبک زندگی ایرانی اسلامی بر حسب استفاده کردن یا نکردن از شبکه‌های ماهواره‌ای فارسی‌زبان متفاوت است، پیشنهاد می‌شود به منظور استفاده از سبک زندگی ایرانی اسلامی، نخبگان علمی و دینی، در تبیین ویژگی‌ها و اهمیت این نوع سبک زندگی اقدام و بسترسازی کنند. همچنین، پیشنهاد می‌شود به منظور افزایش سازگاری اجتماعی خانواده‌های ایرانی، آموزش‌های لازم از طریق نهادها و سازمان‌های مسئول در جامعه به خانواده‌ها داده شود تا کمتر از رسانه‌های بیگانه استفاده کنند.

فهرست منابع

۱. آزاد ارمکی، تقی؛ شالچی، سعید (۱۳۸۴). «جهان ایرانی: مسجد و کافی‌شاپ»، در: علوم اجتماعی، ش ۶، ص ۳-۲۷.

۲. انجمن روان‌پزشکی آمریکا (۱۳۸۱). راهنمای تشخیصی و آماری اختلال‌های روانی (DSM - IV_TR)، ترجمه: محمدرضا نیک‌خو و هامایاک آوادیس یانس، تهران: سخن.
۳. پارسایی، فرزانه (۱۳۹۱). بررسی ارتباط راه‌های مقابله‌ای با کیفیت زندگی دانش‌آموزان دختر نابینا، استاد راهنما: آیتا باغداساریانس، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
۴. پورحسن، علی (۱۳۹۱). «الگوی سبک زندگی اسلامی و ضرورت‌های جامعه ایرانی»، در: <https://www.irna.ir/news/80452373>.
۵. خوارزمی، شهین‌دخت (۱۳۸۲). «بهبود کیفیت زندگی و آموزش خرد زندگی»، در: تدبیر، ش ۱۳۲، ص ۸۸ - ۸۹.
۶. راست‌گو، کبرا؛ سروش، سعیده؛ محمدداودی، امیرحسین (۱۳۹۳). «رابطه بین شبکه‌های ماهواره و تحقق سبک زندگی ایرانی اسلامی پس از پیروزی انقلاب اسلامی؛ مطالعه موردی: معلمان ابتدایی شهرستان زرننده»، در: کنفرانس بین‌المللی اقتصاد، حسابداری، مدیریت و علوم اجتماعی، کشور لهستان.
۷. ساقی، محمدحسین؛ رجایی، علی‌رضا (۱۳۸۷). «رابطه ادراک نوجوان از عملکرد خانواده با سازگاری آنها»، در: اندیشه و رفتار، ش ۱۰، ص ۷۱ - ۸۲.
۸. طبرسی، ابونصر حسن بن فضل (۱۹۷۲). مکارم الأخلاق، قم: منشورات الرضی.
۹. طل، آذر؛ توسلی، الاهی؛ شریفی‌راد، غلام‌رضا؛ شجاعی‌زاده، داوود (۱۳۹۰). «بررسی سبک زندگی ارتقادهنده سلامت و رابطه آن با کیفیت زندگی در دانشجویان مقطع کارشناسی دانشکده بهداشت دانشگاه علوم پزشکی اصفهان»، در: تحقیقات نظام سلامت، ش ۴، ص ۵۲ - ۵۸.
۱۰. طولابی، زینب؛ صمدی، سعید؛ مطهری‌نژاد، فاطمه (۱۳۹۲). «بررسی نقش میانجی عزت نفس و خودکارآمدی در رابطه بین سبک زندگی اسلامی و سازگاری اجتماعی جوانان شهر مشهد»، در: مطالعات جامعه‌شناختی جوانان، س ۳، ش ۹، ص ۱۱۵ - ۱۳۲.
۱۱. قربانی، زین‌العابدین (۱۳۹۱). «الگوی سبک زندگی اسلامی و ضرورت‌های جامعه ایرانی»، در: <https://www.irna.ir/news/80452373>.
۱۲. کاویانی آرانی، محمد (۱۳۸۸). طرح نظریه سبک زندگی بر اساس دیدگاه اسلام و ساخت

- آزمون سبک زندگی اسلامی و بررسی ویژگی‌های روان‌سنجی آن، رساله دکتری روان‌شناسی، استاد راهنما: محمداقبر کجیاف، اصفهان: دانشگاه اصفهان.
۱۳. کرمی، ابوالفضل (۱۳۸۲). پرسش‌نامه سازگاری برای دانش‌آموزان دبیرستانی، تهران: روان‌سنجی.
۱۴. گیدنز، آنتونی (۱۳۸۲). تجدد و تشخص: جامعه و هویت شخصی در عصر جدید، ترجمه: ناصر موفقیان، تهران: نی.
۱۵. نجات، سعید؛ منتظری، اکبر؛ هلاکویی، کریم؛ مجدزاده، سجاد (۱۳۸۵). «استانداردسازی پرسش‌نامه کیفیت زندگی سازمان بهداشت جهانی»، در: بهداشت روانی، ش ۴، ص ۱ - ۱۲.
۱۶. نظری، مینا (۱۳۹۰). «بررسی نقش برنامه‌های تلویزیونی ماهواره‌ای در معرفی سبک زندگی به جامعه قومی؛ مطالعه موردی در شهر تبریز»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد علوم ارتباطات، استاد راهنما: سید رضا نقیب‌السادات، تهران: دانشگاه علامه طباطبایی.
۱۷. نویدی، احد (۱۳۸۷). «تأثیر آموزش مدیریت خشم بر مهارت‌های سازگاری پسران دوره متوسطه شهر تهران»، در: روان‌پزشکی و روان‌شناسی بالینی، ش ۱۴، ص ۳۹۴ - ۴۰۳.
۱۸. نیلی‌پور، مهدی (۱۳۸۰). فرهنگ فاطمیه، اصفهان: نشر مرکز فرهنگی شهید مدرس.
۱۹. والی‌پور، ایرج (۱۳۸۰). روان‌شناسی سازگاری، تهران: وحید.

20. Johanson, T.; Migel, F. (1992). "Do the Right Thing: Lifestyle and Identity in Contemporary Youth Culture", Sweden: Almqvist and Wiksell.

